diţii specifice, determinate, pe de o parte, de situaţia creată în agricultură prin aplicarea legii rurale, iar pe altă parte de urmările nefaste ale secetei din anii anteriori. Neglijarea acestor împrejurări ne-ar lipsi de posibilitatea găsirii adevăratelor explicaţii în legătură cu aplicarea legii.

Intrucît nu putem face aici o discuţie largă asupra acestei chestiuni, ne mărginim doar la prezentarea cîtorva informaţii, de natură să probeze faptul că legea învoielilor agricole a fost pusă în aplicare încă din 1866. Din capul locului, menţionăm că autorii legii au avut grijă să specifice, prin articolul 19, că aceasta „se va pune în lucrare după o lună din ziua promulgării ei". Datorită foametei care exista în ţară, locuitorii încheiau contracte cu mai mulţi proprietari şi arendaşi. In legătură cu aceste contracte, istoricul Radu Rosetti scria următoarele: „Cunosc ţărani pe care i-aş putea numi şi nu ţărani beţivi şi leneşi, ci gospodari harnici şi cumpătaţi, cu ajutor în casă, cari au muncit cincisprezece ani pentru a achita datoria contractată, în iarna anului 1866—1867, pentru cumpărarea popuşoilor trebuitori hrănii familiei lor"[1]. Că lucrurile stau aşa o dovedeşte şi declaraţia primului ministru Ion Ghica, care, cu prilejul dezbaterilor Senatului asupra propunerii scutirii de vamă a cerealelor străine, recunoştea că din cauza foametei ţăranii şi-au „angajat munca pe ani înainte"[2]. La rîndul său, Ion Ionescu de la Brad a publicat în *Agricultura română din judeţul Mehedinţi*, apărută în 1869, mai multe contracte de învoieli agricole, încheiate în cursul anului 1866. Informaţiile ar putea fi înmulţite dar nu este locul să insistăm mai mult asupra acestei probleme.

In altă ordine de idei, s-ar fi impus în cursul lucrării, şi unele observaţii în legătură cu programele grupărilor şi partidelor politice, pentru a se putea reliefa poziţia reprezentanţilor claselor dominante faţă de problema agrară, în perioada cercetată de Constantin Corbu.

Cu toate observaţiile noastre, cartea lui Constantin Corbu rămîne una din cele mai importante realizări ale istoriografiei marxiste româneşti din ultimii ani.

V. *Russu*

HERMAN MÜLLER-KARPE: *Handbuch der Vorgeschichte*, Bd. II: *Jungsteinzeit*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1968, partea I=XIII+612 p. text; partea a II-a=6 tabele+327 planşe.

In cel de al doilea volum din seria deja impresionantă a *Manualului de preistorie* al ilustrului profesor de la Frankfurt pe Mein, H. Müller-Karpe, se prezintă *istoria culturilor neolitice de la sfîrşitul pleistocenului, mileniul 8 î.e.n. şi pînă* în etapa timpurie a înaltei culturi sumeriene şi egiptene, sec. XXVIII î.e.n. p. V.). Cartea se bazează pe o bogată documentare arheologică al cărui volum a crescut vertiginos, mai ales după cel de al doilea război mondial. De asemenea, pentru întocmirea acestei voluminoase opere, autorul a folosit o imensă şi variată literatură de specialitate.

Tratarea epocii neolitice pe plan universal, chiar şi sub forma unui manual, a pus autorului o serie de probleme noi, mult mai dificile decît epoca paleolitică prezentată în primul volum. Acestea se datoresc, desigur, atît diversificării grupelor culturale neolitice, apariţiei şi dezvoltării lor inegale pe cele cinci continente, cît şi pluralităţii fazelor, sau chiar a etapelor, proprii fiecăreia dintre culturi; autorul nu le-a ignorat ci din contră le-a analizat cu atenţie, folosindu-le,

[1] *Pentru ce s-au răsculat ţăranii*, Bucureşti, 1907, p. 450.
[2] „Monitorul oficial", nr. 47 din 28 februarie/12 martie, 1867, p. 334.

atît în ceea ce priveşte periodizarea, cît şi în stabilirea cronologiei relative (vezi cap. III).

Cunoscînd perfect toate aceste date, H. Müller-Karpe prezintă epoca neolitică într-o manieră care se distinge printr-o concepţie originală. Ne referim, în special, la metoda sa *isocronologică* privind încadrarea generală a culturilor neolitice, pe care o opune *isofenomenologiei*, folosită de majoritatea preistoricienilor, şi cu care autorul nu este de acord. De asemenea, în ceea ce priveşte periodizarea, autorul elimină termenul de mezolitic atît de mult folosit în arheologie pentru desemnarea unei perioade de trecere de la paleolitic la neolitic, precum şi pe acela de eneolitic sau calcolitic prin care unii învăţaţi desemnau o serie de culturi sau faze culturale încadrate în neoliticul tîrziu.

Pentru începutul neoliticului, s-a luat în considerare data de sfîrşit a pleistocenului, care reprezintă o *cezură* în evoluţia universal umană, precum şi înnoirile de tip economic şi cultural care încep după sfîrşitul pleistocenului. Chiar dacă aceste înnoiri se limitează numai la cîteva ţinuturi ale Europei, ele sînt considerate de autor atît de importante, încît pot fi privite ca reprezentative pentru o nouă epocă în sensul unei ere universal-istorice, adică neolitice (p. IV.).

Pentru limita superioară a acestei perioade, folosind o cronologie scurtă, fixează data de 2700 î.e.n., după părerea noastră, destul de coborîtă. În legătură cu aceasta, se pare că autorul nu ia în consideraţie datările obţinute cu ajutorul metodei C. 14, pe care, de altfel le cunoaşte destul de bine (p. 38 şi urm.). Pentru paleolitic însă, perioadă tratată în volumul anterior, această metodă a fost folosită aproape în exclusivitate.

Lucrarea începe printr-un scurt istoric al cercetărilor în domeniul neoliticului, efectuate înainte de primul război mondial (p. 1—7), între cele două războaie mondiale (p. 7—11) şi, mai ales, după cel de al doilea război mondial, pînă în 1966—67 (p. 11—17). Cu această ocazie, se scoate în evidenţă volumul impresionant de mare al cercetărilor arheologice în întreaga lume dar, mai ales, în Orientul apropiat şi Europa care, după cel de al doilea război mondial, au adus preţioase contribuţii relativ la pluralitatea şi varietatea culturilor neolitice şi mai ales la începuturile acestei perioade, prin identificarea neoliticului aceramic.

Autorul nu intră în fondul problemei fără a avertiza pe cititor, chiar şi pe scurt, despre unele „teorii nepreistorice" aşa cum le numeşte el, asupra originii şi evoluţiei neoliticului (p. 18—24).

Baza întregii lucrări şi conceţia de lucru a autorului se reflectă în voluminosul capitol III, „Descoperirile şi periodizarea lor" (p. 25—197). Aici, se face o amplă prezentare a descoperirilor arheologice legate de contextul în care au fost găsite: aşezare, strat cultural sau mormînt. Respectînd datele pur arheologice, H. Müller-Karpe stabileşte, atît periodizarea cît şi cronologia lor relativă, folosindu-se de analogii şi contacte culturale. Aşa cum este şi firesc, se începe cu o analiză mai amplă a perioadei tratate mai întîi din Egipt şi Mesopotamia, ca leagăne ale civilizaţiei, şi se continuă cu zonele imediat limitrofe; Asia anterioară şi Mediterana. Păstrînd ordinea genezei, evoluţiei şi răspîndirii culturilor neolitice, de la Orientul apropiat se trece la analiza neoliticului din sud-estul Europei care este într-o legătură mai directă cu Mediterana şi Orientul apropiat, apoi peninsula apenină, Europa centrală, de vest, de nord şi est, Asia de sud şi est, inclusiv Australia. Capitolul se încheie cu o succintă prezentare a descoperirilor neolitice din America şi Africa, fără Egipt.

Capitolele următoare (IV—IX), de un caracter mai sintetic prezintă aşezările, economia, relaţiile sociale, grupe şi relaţii culturale regionale, arta cu arhitectura, cultura şi religia. Acestea din urmă, în care se prezintă arta, cultura şi religia, ocupă un spaţiu mai mare în economia lucrării, dat fiind bogăţia de date artistice şi de cult caracteristice culturilor neolitice. Partea descriptivă este completată şi susţinută de o ilustraţie destul de bogată şi bine aleasă, din partea a II-a a volumului.

Deosebit de valoros este corpusul descoperirilor, prezentat într-un voluminos capitol (pp. 396—550). El cuprinde 654 localităţi cu aşezări şi necropole neolitice, cercetate şi grupate pe ţări. Pentru fiecare aşezare sau necropolă, H. Müller-Karpe indică bibliografia de bază, după care urmează o succintă, dar destul de cuprinzătoare, descriere a principalelor vestigii descoperite. România cu 36 staţiuni este bine reprezentată comparativ cu alte ţări vecine ; U.R.S.S. cu 27, Polonia cu 8 etc. Fără îndoială, numărul acestora ar fi fost incomparabil mai mare dacă autorul n-ar fi încadrat o serie de descoperiri, din etapele mai evoluate ale culturilor eneolitice de tip Sălcuţa, Gumelniţa şi Cucuteni, în aşa zisa epocă a aramei „Kupferzeit" şi care urmează să fie tratate în vol. III al acestei opere. Desigur, nu putem fi de acord cu scindarea acestor culturi, perfect unitare în evoluţia lor, atît prin sistemul de construcţie al locuinţelor, utilajul litic şi de metal, cît mai ales prin formele şi ornamentaţia ceramicei.

Tot în acest capitol, cu ocazia prezentării descoperirilor din aşezarea cucuteniană de la Truşeşti, autorul face şi unele aprecieri cu privire la platformele de lut ars, atît de caracteristice locuinţelor acestor culturi. Pe bună dreptate, el consideră că arderea lor n-a fost făcută intenţionat, înainte de ridicarea pereţilor locuinţelor, aşa cum s-a susţinut de către unii cercetători, ci, acestea, au rezultat în urma incendierii aşezărilor (p. 474).

În ceea ce priveşte periodizarea, referitor la epoca tratată, autorul adoptă un punct de vedere deosebit de acela cunoscut şi folosit în prezent, atît de învăţaţii români cît şi de cei străini. Astfel, pentru neoliticul vechi din nord-estul Iugoslaviei şi sud-vestul României, H. Müller-Karpe reţine descoperirile de la Lepenski-Vir urmate de etapele timpurii ale culturii Starcevo-Criş I şi II, corespunzătoare nivelelor Karanovo I şi II din Bulgaria (p. 90—91). Neoliticul mijlociu ar fi reprezentat, între Carpaţi şi Balcani, de grupul de aşezări de aspect Dudeşti, inclusiv de fazele Bolintineanu şi Giuleşti, respectiv Zăneşti, în Moldova, ale aceleiaşi culturi (p. 94). In aceeaşi perioadă, în Transilvania şi întreaga Moldovă, s-ar încadra fazele mai evoluate ale culturii Criş şi ceramica liniară (p. 94—95), cultură caracteristică aceleiaşi perioade mijlocii a neoliticului Central european (p. 115). Aceste culturi sau faze culturale, inclusiv cultura Hamangia din Dobrogea, ar corespunde grupei de aşezări de tip Vaselinovo (Karanovo III) de pe teritoriul Bulgariei, încadrate în aceeaşi perioadă a neoliticului mijlociu (p. 96). Cît priveşte fazele tîrzii ale culturii Boian şi Gumelniţa timpurie (fazele A_1 şi A_2), a căror evoluţie de la o fază la alta, ar fi neîntreruptă (p. 103), sînt atribuite neoliticului tîrziu, ca şi culturile Vinća-Turdaş, Vadastra, Precucuteni, Petreşti şi Cucuteni numai faza A (p. 106). Fără a insista, aici, asupra acestei periodizări, ca şi asupra scindării culturale, ele nu pot fi acceptate fără unele rezerve. Aceste probleme ar putea fi discutate mai pe larg de abia după apariţia volumului III pe care îl aşteptăm cu mult interes. Fără îndoială, acestea reprezintă puncte de vedere şi ele nu diminuează cu nimic valoarea informativă şi utilitatea acestei monumentale opere, atît de necesară pentru cercetători, cadre didactice şi studenţi, care se ocupă cu studierea societăţii primitive.

Marin Dinu

ALEXANDRU VIANU: *Naşterea S.U.A. Plămădirea unei naţiuni moderne, 1607 — 1787*. Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 463 p.+2 hărţi.

Colecţia „Pagini de istorie universală" îngrijită de Editura ştiinţifică, înscrie între lucrările valoroase publicate pînă acum şi cartea profesorului Al. Vianu, *Naşterea S.U.A. Plămădirea unei naţiuni moderne, 1607—1787*.

Autorul consacră această lucrare unei probleme importante, mai puţin cunoscută publicului românesc, formarea naţiunii americane. Sarcina autorului a fost şi din acest punct de vedere, deosebit de dificilă.